

تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پایه‌های پنجم)

علیرضا معتقد نژاد^۱، زینب پیش‌آهنگ^۲

چکیده

هدف اصلی از پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پایه‌های پنجم) بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد بوده است. بر اساس جامعه آماری کتاب فارسی تعیین گردیده است و ابزار اندازه‌گیری، محتوای دو کتاب فارسی یعنی کتاب خوانداری و نوشتاری (در پایه‌های پنجم) و فرم محقق ساخته می‌باشد. به‌منظور تحلیل محتوا از روش واحد ثبت درزمینه استفاده شده است و با استفاده از جداول، فراوانی و درصد به توصیف و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است. روایی ابزار اندازه‌گیری از طریق فرمول در پایه پنجم، $91/33\%$ توافق و پایایی ابزار بر اساس روش ضریب توافق زمانی طی سه ماه متوالی با انجام پذیرفت. تحلیل و تفسیر داده‌ها بر اساس SPSS استفاده از فرمول همبستگی پیرسون و نرم‌افزار شاخص‌های آمار توصیفی و از فرمول آزمون تفاوت فراوانی با اتکا بر فرمول کای اسکوتر (خی دو) تک متغیر مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که:

بیشتر محتوا و تصاویر کتاب‌های فارسی (خوانداری و نوشتاری) هر سه پایه در سطح حافظه شناختی قرار دارند و به سطح تفکر واگرا و ارزش یاب کمتر توجه شده است. در ضمن بر اساس نتایج به‌دست‌آمده درزمینه فعالیت‌ها و تمرینات در پایه پنجم سطح تفکر همگرا، حافظه شناختی و تفکر واگرا از تعادل نسبتاً خوبی برخوردار می‌باشد. در پایه پنجم در فعالیت‌های بخوانیم به تفکر همگرا بیشتر توجه شده است و در تمرینات بنویسیم به سطح واگرا بیشتر توجه شده است.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب فارسی، پایه ابتدایی، عوامل خلاقیت گیلفورد، تفکر همگرا

¹ نویسنده مسئول: رشته دینی و عربی، دانشگاه آزاد یاسوج، Alireza.Mozhadnejad1400@gmail.com

² لیسانس، رشته روانشناسی، دانشگاه پیام نور سی سخت، Zainab.pisahang1400@gmail.com

1_ مقدمه

یکی از مهم‌ترین کتاب‌های درسی در دوره ابتدایی کتاب فارسی می‌باشد. زبان فارسی بنا بر اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران زبان رسمی و از ارکان هویت علمی و فرهنگی ایرانیان است. تجدیدنظر اصولی در برنامه‌های درسی و بالا بردن کیفیت و کارایی آن‌ها یکی از ضرورت‌های مسلم نظام آموزشی است. زبان فارسی حافظ وحدت و هویت ملی کشور است و سبب اعتلا رشد فرهنگی و اجتماعی مردم میهن ماست. راهنمای برنامه درسی زبان آموزی ابتدایی (1380)

تحقیق حاضر با این پیش‌فرض انجام گرفته است که محتوای خوب و مناسب کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پنجم) می‌تواند در رشد و شکوفایی خلاقیت فراگیران تأثیر مثبت و مطلوبی داشته باشد. به‌وسیله این تحقیق دو مسئله مهم در نظام آموزشی یعنی وضعیت محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی و تأثیر آن در خلاقیت ذهنی دانش‌آموزان و همین‌طور نقشی که محتوای کتاب‌های درسی در شکوفایی خلاقیت فراگیران می‌تواند داشته باشد. مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. این تحقیق به این منظور انجام گرفته است که مشخص کند، کتاب‌های فارسی (پنجم) تا چه حد بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد شکل گرفته و به چه میزان به این عوامل پرداخته است؟

2_ ادبیات و پیشینه تحقیق

2_1_ خلاقیت در محتوای کتاب

بیشتر افراد بر این باورند که هرگز نمی‌توان اندیشه و فکر را به‌صورت مستقیم و به‌عنوان درسی مجزا تعلیم داد و می‌گویند چیزی تحت عنوان آموزش تفکر وجود ندارد. این ادعا که هیچ راه عملی برای تدریس مستقیم فکر کردن وجود ندارد، فقط می‌تواند، از روی بی‌اطلاعی باشد. البته که راه‌های عملی وجود دارد از جمله می‌توان کشور ونزوئلا را نام برد که هر کودک در مدرسه در خلال دوره تحصیلی خود هفته‌ای دو ساعت در تفکر شرکت می‌کند. (لنگرودی، 1387)

مواد درسی باید متناسب با آمادگی و تجربیات قبلی فراگیران باشد زیرا اگر محتوا با فعالیت‌های یادگیری متضمن رفتاری باشد که فراگیران قادر به انجام دادن آن نباشند. رنامه ریزان و مؤلفان باید اطلاعات کافی در مورد فراگیرانی که برنامه و محتوا برای آن‌ها انتخاب می‌شود، داشته باشند. چون توانایی‌ها و مشکلات انسان را از محیط اجتماعی او نیز تأثیر می‌پذیرد و تفاوت محیط و تجربیات یادگیری سبب تفاوت کیفیت خلاقیت می‌شوند، اگر در محتوای درس و طرح پرسش‌ها و تألیف به این تفاوت‌ها توجه نشود، محتوا به‌درستی یاد گرفته نخواهد شد. (کریمی، 1387)

2_2_ نقش زبان و ادبیات فارسی

زبان در حقیقت دو نقش عمده دارد: از طرفی به ابزاری برای ایجاد ارتباط بین افراد جامعه زبانی می‌باشد و از طرفی دیگر تکیه‌گاه فرهنگ است که به معنای وسیع آن در کنار عناصر دیگر، ادبیات را نیز در بردارد. (زند، 1378)

یکی از اهدافی که برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دنبال می‌کند. شناخت فراگیران از سنت ادبی و فرهنگی، ارج نهادن به این سنت‌ها در عین جهل و ارزیابی، اصلاح و تحول در این سنت‌ها می‌باشد. (حسینی، 1387)

به یاری ادبیات، انسان هر آنچه می‌تواند انجام دهد در جایگاه واقعیت جبران می‌کند و به آنچه رنگ عینیت و تجلی محسوس می‌بخشد. زبانی که برای ارتباط به کار می‌رود، «باید باشد و نیست» از لحاظ زیباشناختی بسیار ساده و به‌دوراز هرگونه پیرایه است؛ اما زبان ادبی با تغییراتی در ساخت‌های آوایی حرفی و نحوی و معنایی زبان، آن را طوری سامان می‌دهد که حس، زیباشناختی انسان و طبع هنری او را تحت تأثیر خود قرار دهد. (ملکی، 1385)

2_3 اهمیت کتاب فارسی دوره ابتدایی

کتاب فارسی از کتاب‌های اساسی دوره ابتدایی است که باید ایفاگر نقش‌ها و فعالیت‌های گوناگون برای تحقق اهداف زبان‌آموزی، نگرشی، املائی، ادبی و مهارت‌های زندگی باشد تا دانش‌آموزان را برای زیستن متعالی و شناخت درست و دقیق زبان و فرهنگ و ادبیات آماده کند. (راهنمای تدریس معلم، 1390)

زبان فارسی ما حافظ وحدت و هویت ملی کشور و سبب اعتلای رشد فرهنگ و اجتماعی مردم میهن ماست برنامه درسی زبان‌آموزی در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی از اهمیت فراوان برخوردار است؛ زیرا علاوه بر موارد مذکور در یادگیری دیگر دروس از قبیل ریاضی، دینی و علوم تأثیر به‌سزایی دارد. (سند برنامه و تألیف کتب درسی، 138)

2_4 اهداف برنامه درسی فارسی در پایه پنجم ابتدایی

اهداف برنامه درسی فارسی پنجم ابتدایی بر بنیاد و عناصر پنج‌گانه‌ی برنامه‌ی درسی ملی به شرح زیر است:

تفکر و تعقل

- تشخیص تضادها، شباهت‌ها و تفاوت‌های واژه‌ها.
- استدلال منطقی از طریق رعایت انسجام در سخن گفتن و نوشتن.
- استدلال منطقی از طریق درک انسجام پیام شنیداری و خوانداری.
- نظم فکری و درست اندیشیدن با ارائه طبقه‌بندی مفاهیم بر مبنای فرایندهای علمی و منطقی.
- توانایی تحلیل نوشته‌ها و گفته‌ها با استفاده از روش قضاوت عملکرد.
- توانایی تخیل خلاقانه با استفاده از روش بدیعه پردازی.
- توانایی تمیز و تشخیص پدیده‌های دیداری و شنیداری.

ایمان، باور و علائق

- نگرش مثبت به مسائل اعتقادی، فرهنگی، تربیتی، ملی، هنری و اجتماعی.
- ارج‌گذاری به احساسات و عواطف و افکار دیگران.
- بیان مناسب و مؤثر احساسات و عواطف و افکار خود.
- ایجاد باور نسبت به جلوه‌های ارزشی انقلاب اسلامی.
- علاقه به مطالعه‌ی نوشته‌ها و قصه‌های ساده و مناسب.
- علاقه به جنبه‌های زیبایی سخن در گفتار و نوشتار.
- نگرش مثبت به مشارکت در جمع و همکاری با گروه. (راهنمای تدریس معلم، 13)

اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی پنجم ابتدایی همسو با برنامه‌ی درسی ملی، اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی فارسی نیز با فرایندی منطبق بر و بسترسازی برای دستیابی به قرب الی الله و حیات طیبه ویژه دانش‌آموزان «فطرت‌گرایی توحیدی» طراحی می‌شوند.

زمینه‌سازی برای ارتقاء آداب و مهارت‌های زندگی در کودکان با توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارت‌های زبانی تقویت تفکر انتقادی و خلاقیت و گسترش فرهنگ مطالعه مستمر در زندگی کودک از اصول جامع برنامه درسی فارسی هستند. به‌کارگیری جدیدترین دستاوردهای حوزه ادبیات کودکان و تأکید بر شیوه‌های غیرمستقیم آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی و ترسیم مسیر آموزش زبان فارسی از ساده به تکامل‌یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار از اصولی هستند که در تدوین برنامه استفاده می‌شوند. (راهنمای تدریس معلم، 1393)

رویکرد و همسویی هدف‌گذاری در کتاب فارسی پنجم با برنامه‌های درسی ملی الگوی هدف‌گذاری در تألیف کتاب فارسی پنجم در نظر گرفتن پنج عنصر تفکر، تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق در چهار عرصه ارتباط متربی با خود، خدا، خلق و خلقت است که این ارتباطات در شبکه‌ی مفهومی، مرتبط و به هم تنیده می‌شوند؛ و ساختار و ماهیت اصلی محتوای کتاب فارسی پایه پنجم را رقم می‌زند. این الگوی هدف‌گذاری باعث می‌شود

تا دانش‌آموزان در حد رشد و توان خود به صلاحیت معرفت و تسلط به زبان و ادبیات فارسی دست یابند. (راهنمای تدریس معلم، 1393)

2_5_ خلاقیت در محتوای کتاب درسی فارسی

خلاقیت تولید ایده یا محصول نو و مبتکرانه‌ای است که در برهه‌ای از زمان برای «رنزولی» به نظر خالق یا شخص دیگری رضایت‌بخش باشد. حتی اگر این ایده یا محصول را شخص دیگری کشف کرده باشد یا جامعه آن را نو و مبتکرانه به حساب نیاورد، باز هم خلاقیت وجود دارد. (ملکی، 1387)

از آنجاکه آموزش در دوره ابتدایی بیش‌تر متوجه مفاهیم عام و پایه در هریک از رشته‌های علمی است، می‌توان برنامه‌های درسی را به‌صورت درهم‌تنیده و از طریق پیوند زدن موضوعات درسی (ریاضی، علوم، زبان‌آموزی، بهداشت و...) و با تأکید بر مهارت‌های اجتماعی، عاطفی و اخلاقی تنظیم کرد. (ملکی، 13)

2_5_1_ محتوا

محتوا می‌تواند به‌عنوان دانش، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌هایی توصیف گردد که می‌بایست یاد گرفته شود. (نیکلس و نیکلس - میرزا بیگی، 1389، ص 161)

برخی از برنامه ریزان درسی ممکن است محتوا را معادل دانش بگیرند محتوا موضوع درسی خلاصه‌ای از حقایق، مفاهیم و تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌های مشابه دانش در رشته موردنظر است. (اورنستین و هانکینز، 1993، میرزا بیگی 1389)

2_5_2_ تحلیل محتوا

از جمله تعاریف بیان شده برای تحلیل محتوا عبارت است از:

فن پژوهش عینی، اصولی و احتمالاً کمی در محتوای ارتباطات به‌منظور تفسیر آن. (مزنو محسنی، 1384)

- تجزیه و تحلیل یک روش علمی است، برای ارزشیابی و تشریح عینی و منظم پیام‌های آموزشی (شعبانی، 1381)

(2002) تحلیل محتوا را روش خلاصه کردن و تحلیل کمی پیام‌ها، که متکی بر روش نیوپندورف³ علمی است بیان می‌کند. (انتشار کهن، 1389) (1972) در تعریف دیگری آورده است که: منظور از تحلیل محتوا آن است که بتوان، یک مین تیز⁴

متن گفته یا نوشته‌شده را بر اساس خصوصیات زبانی، به‌طور واقع‌بینانه (عینی) و سیستماتیک شناخت و از آن‌ها نیز استنتاج‌هایی درباره مسائل غیرزبانی یعنی خصوصیات فردی و اجتماعی گوینده و نویسنده و... بود. (فراملکی، 13)

3_ روش‌شناسی تحقیق

در روش تحقیق، منظور از روش مجموعه فعالیت‌هایی است که برای رسیدن به هدفی صورت می‌گیرد و پژوهش عبارت از فعالیت‌هایی است که پژوهشگر با استفاده از آن‌ها به قوانین و واقعیت پی می‌برد. (دلاور، 1375)

روش تحقیق توصیفی، روشی است که به توصیف و تجزیه و تحلیل وضعیت یک پدیده به‌منظور استفاده از آن در حال و آینده می‌پردازد. (خورشیدی، قریشی، 1381)

از آنجاکه پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است لذا از روش‌های تحقیق کمی و کیفی استفاده شده است. روش کمی مورد استفاده تحلیل محتوا و پژوهش ارزشیابی است. پژوهشی ارزشیابی، فرایند قضاوت درباره شایستگی، ارزش سودمندی برنامه‌های آموزشی است. (کال و بورک⁵ 2003)

³ Neuendorf

⁴ Mayntz

⁵ Call, Borg

3_1_1 روش تحلیل محتوا

تحلیل محتوا عبارت است از قرار دادن اجزای یک متن در تعدادی طبقه که از پیش تعیین شده است. کمیت کلمه‌ها، جمله‌ها یا پاراگراف‌ها برحسب این طبقات، نتیجه تحلیل را تعیین می‌کنند. هدف تحلیل محتوا مانند همه تکنیک‌های پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینش، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. در تحقیق حاضر، واحدهای تحلیل شامل دو مفهوم واحد ثبت و واحد زمینه انتخاب می‌باشد. واحد ثبت در این تحقیق کلمه و جمله انتخاب شده است. واحد ثبت، به بخش معنی‌دار قابل رمزگذاری از محتوا، اطلاق می‌گردد که در اجرای تحلیل، از محتوا انتخاب شده و طبقه مربوط به خود قرار گرفته و سپس مورد شمارش قرار می‌گیرد. (نوریان، 1390)

3_2_1 جامعه آماری

کتاب جلد اول بخوانیم پایه پنجم در 8 فصل دارای 214 صفحه و 22 درس و 8 روان‌خوانی به همراه تصاویر، فعالیت‌ها و تمرین‌های ارائه شده در قالب درک و دریافت، واژه آموزشی، نکته‌ها، گفت‌و شنود و فعالیت‌های ویژه و باهم بخوانیم ارائه گردیده است. کتاب جلد دوم بنویسیم پایه پنجم با 126 صفحه شامل تصاویر، فعالیت‌ها و تمرین‌های مربوط به هر درس ارائه گردیده است.

3_3_1 ابزارهای گردآوری داده‌ها

ابزارهای این تحقیق خوانداری و نوشتاری (کتاب فارسی پایه پنجم) بخوانیم و بنویسیم و فرم محقق ساخته با توجه به مدل ساختار هوش گیلفورد می‌باشد. طبقات موردنظر در این تحقیق عبارت است از:

محتوا

محتوای حافظه شناختی: محتوایی که به بیان چیزهایی می‌پردازد که قبلاً اتفاق افتاده و در داخل کتاب به بیان توضیحات آن پرداخته شده و نوعی آگاهی صرف محسوب می‌شود؛ مانند: تعاریف و توضیح و...
محتوای همگرا: محتوایی که تعداد زیادی حقایق در ترکیب خاص کنار هم قرار گرفته‌اند و از حاصل آن‌ها یک جواب ممکن به دست می‌آید.
محتوای واگرا: محتوایی که زمینه لازم را برای تفکر آزاد در فراگیران فراهم می‌کند و از آن‌ها طلب فعالیت و پاسخ‌های چندگانه می‌کند.
محتوای ارزشیاب: محتوایی که چیزی را در متن ارزیابی می‌کند و در مورد درستی آن‌ها نظر می‌دهد.

تمرینات و فعالیت‌ها

تمرینات و فعالیت‌های شناختی پرسشی که فراگیران را وادار به بازآفرینی مطالب که قبلاً فرا گرفته است، بنماید.
تمرینات و فعالیت‌های همگرا: پرسشی است که به وسیله آن فراگیران تعدادی از حقایق را انتخاب و آن‌ها را طوری کنار هم قرار دهد که از حاصل آن یک جواب ممکن و صحیح به وجود می‌آید.
تمرینات و فعالیت‌های واگرا: پرسشی که فرد در آن آزاد است در یک وضعیت کمبود اطلاعات، ایده‌های تازه‌ای از خودش خلق کند.
تمرینات و فعالیت‌های ارزشیاب: پرسشی که فراگیران را وادار می‌کند یک زنجیره ارزشی برای خود برقرار نموده و سپس مسائل را با آن ارزش‌ها بسنجد، به عبارت دیگر آن را مورد قضاوت قرار دهد.

تصویر

تصویر شناختی: تصویری که مضمون آن یکی از مفاهیم یا مطالب درس را نشان دهد.
تصویر همگرا: تصویری که مشاهده آن باعث تفکر در یادگیرنده می‌شود.
تصویر واگرا: تصویری که زمینه ذهنی مساعد را برای تفکر آزاد در خصوص موضوع موردنظر به وجود می‌آورد و فراگیر را به فعالیت وامی‌دارد.
تصویر ارزشیاب: تصویری که با مشاهده آن، نوعی ارزش‌گذاری و قضاوت روی آن صورت می‌گیرد.

روانی سیالی: در هریک از واحدهای (تحلیل محتوا، فعالیت‌ها، تمرینات و تصاویر) سرعت بیان و تولید هرچه بیشتر مفاهیم، جملات و ایده‌ها را شامل می‌شود.
 انعطاف‌پذیری: در هر یک از واحدهای (تحلیل محتوا، فعالیت‌ها، تمرینات و تصاویر) دور شدن از امور رایج و قطع رابطه با تفکر مبتنی بر عادت را شامل می‌شود.
 اصالت: در هریک از واحدهای (تحلیل محتوا، فعالیت‌ها، تمرینات و تصاویر) توانایی تفکر با شیوه‌ای غیرمتداول و خلاف عادت را شامل می‌شود.

3_4_1_4 روایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها

محقق به‌منظور به دست آوردن روایی صوری ابزار پژوهش از نظرت سه نفر از صاحب‌نظران معلمین دره‌پایه پنجم جمعاً 90 معلم با سابقه و مدرک تحصیلی لیسانس به بالا استفاده نموده است. در مرحله عملیاتی اول محقق مفاهیم عملیاتی را توضیح داده و به یکپارچه شدن در تحلیل مفاهیم و تعاریف رسیدند.
 در مرحله دوم: 50 گویه از کتاب انتخاب شده و از صاحب‌نظران خواسته شد که نظر خود را در مورد این 50 گویه مورد تحلیل قرار داده و نتایج به دست آمده را در اختیار محقق قرار دهند.

3_4_1_1 روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به‌منظور آزمون فرضیه‌های تدوین شده، مطابق با روش اجرایی که توضیح داده شد، تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی بهره گرفته شده است که عبارت‌اند از:
 الف) در بخش آمار توصیفی از جدول توزیع فراوانی، درصد آزمون تفاوت فراوانی با استفاده از روش (کای اسکوئر خی دو تک) تغییری استفاده شده است. به‌منظور سرعت بخشیدن در کار صورت گرفته است. SPSS آماری محاسبه کلیه‌ی مراحل با استفاده از نرم‌افزار
 ب) (در بخش آمار استنباطی) تحلیلی به شرح و تفسیر و تحلیل فراوانی‌ها پرداخته شده است.

3_4_2_2 تجزیه و تحلیل داده‌ها

بخش اول: بررسی نمونه‌های مورد مطالعه

ویژگی‌های کتاب‌های فارسی پایه‌های پنجم ابتدایی در سال تحصیلی 1400

پایه پنجم

کتاب فارسی پایه‌ی پنجم خود از دو کتاب مجزای بخوانیم و بنویسیم تشکیل شده است که در تحقیق حاضر محتوای هر دو کتاب (کل مطالب و فعالیت‌ها و تصاویر کتاب فارسی) بررسی شده است.

کتاب بخوانیم در پایه پنجم شامل ساختار زیر می‌باشد:

الف) ساختار نوشتاری ب) ساختار تصویری

الف) ساختار نوشتاری: خود به دو بخش زیر تقسیم شده است که عبارتند از:

1- متون اصلی: در قالب متن درس‌ها، روان‌خوانی ارائه شده است.

2- فعالیت‌های پایانی بعد از درس مربوط به درک متن عبارتند از:

درک و دریافت: هدف، توجه به دقت و تمرکز حواس، ارتقای درک شنوایی و مهارت در گفت‌وشنود.

- واژه آموزشی: هدف: در این بخش واژه‌های پایه دانش‌آموزان منظم می‌گردد و گسترش می‌یابد.

- نکته: هدف: دانش‌آموزان را با ساخت نحوی زبان فارسی آشنا می‌سازد.

- گفت‌وشنود: هدف: توسعه درونداها و برونداهای شفاهی دانش‌آموزان می‌باشد.

ب) ساختار تصویری:

کلیه تصاویر کتاب، تصویر رو، پشت جلد، تصاویر درس‌ها، تصاویر فعالیت‌ها، تصاویر روان‌خوانی را شامل شده است که با هدف مجسم نمودن آموزش و مفاهیم آن ارائه گردیده است.

کتاب بنویسیم در پایه‌ی پنجم شامل ساختار زیر می‌باشد:

الف) ساختار نوشتاری ب) ساختار تصویری

الف) ساختار نوشتاری:

ساختار نوشتاری کتاب بنویسیم عبارتند از: جمله سازی، مخالف، مترادف، با استفاده از کلمه هایی یک متن بنویسد. برای تصویرها یک داستان بنویسد. انشای هفته، نهاد، گزاره، قید، صفت، مفعول و زمان فعل را مشخص کنید و بازگردانی جملات.

ب) ساختار تصویری:

کلیه تصاویر کتاب فارسی بنویسیم از تصویر رو و پشت جلد و تصاویر مربوط به فعالیت های کتاب بنویسیم

4_ نتایج بررسی محتوای کتاب های فارسی پایه پنجم

با توجه به انتخاب روش تحلیل محتوای هر کتاب که بر اساس روش وجود یا عدم وجود ویژگی مورد نظر در واحد ثبت (کلمه، جمله) و با استفاده از روش های متداول آمار توصیفی مانند تعیین فراوانی و درصد هر طبقه و جداول توزیع فراوانی و درصد تمامی مفاهیم ساختار کتاب ها نتایج به دست آمده ارائه شده به بررسی و تحلیل آنها پرداخته شده است.

میزان تطبیق فعالیت های کتاب فارسی (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟
با توجه به داده های به دست آمده نتایج زیر حاصل شده است.

جدول شماره (1) تطبیق فعالیت های کتاب فارسی (خوانداری) (1) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد فراوانی مشاهده شد.

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
203	0	19	100	84	فراوانی	فعالیت 1
100%	0%	10%	49%	41%	درصد فراوانی	

جدول شماره (2) تطبیق فعالیت های کتاب فارسی خوانداری (2) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد فراوانی مشاهده شده

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
203	0	21	97	85	فراوانی	فعالیت 2
100%	0%	10%	48%	42%	درصد فراوانی	

جدول شماره (3) تطبیق فعالیت های کتاب فارسی خوانداری (3) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد فراوان مشاهده شده

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
203	0	21	97	86	فراوانی	فعالیت 3
100%	0%	10%	48%	42%	درصد فراوانی	

جدول شماره (4) تطبیق فعالیت های کتاب فارسی خوانداری فراوانی مشاهده شده

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
203	0	20	98	85	فراوانی	فعالیت 1-2-3
100%	0%	10%	48%	42%	درصد فراوانی	

تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نیمه دوم دوره ابتدایی (پایه‌های پنجم) معتقد نژاد، پیش آهنگ

جدول شماره (5) تطبیق فعالیت‌های کتاب فارسی خوانداری انتظار

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
203	0	20	96	87	فراوانی	فعالیت
100%	0%	10%	47%	43%	درصد فراوانی	

جدول شماره (6) مقایسه فراوانی مشاهده‌شده با فراوانی مورد انتظار اعمال ذهنی گیلفورد در تطبیق فعالیت‌های کتاب - فارسی (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با استفاده از آزمون خی دو تک متغیری

مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری باخطای 0,01
5,522	2	11,34

جداول فوق نشان می‌دهد که با توجه به اینکه خی دو محاسبه‌شده، از مقدار خی دو جدول در سطح معناداری 0,01 کوچک‌تر است، با اطمینان 99 درصد می‌توان اظهار داشت که فراوانی‌های مشاهده‌شده به نحو معناداری از فراوانی‌های مورد انتظار در فعالیت‌های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم تفاوت ندارد و از 203 فعالیت مطرح‌شده در فعالیت‌های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم ابتدایی، 85 عبارت یعنی 42 درصد در سطح حافظه شناختی بود است و 98 فعالیت یعنی 48 درصد در سطح تفکر همگرا بوده که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است.

20 فعالیت یعنی 10 درصد در سطح تفکر واگرا بوده و فعالیتی در سطح تفکر ارزشیاب دیده نشده $p > 0.01$ در نتیجه در فعالیت‌های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم - سطح تفکر همگرا بیشتر توجه شده است. میزان تطبیق تصاویر کتاب فارسی (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟ با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده نتایج زیر حاصل شده است.

جدول شماره (7) تطبیق تصاویر کتاب فارسی خوانداری (1) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد (فراوانی مشاهده‌شده)

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
114	0	2	13	99	فراوانی	تصاویر 1
100%	0%	2%	11%	87%	درصد فراوانی	

جدول شماره (8) تطبیق تصاویر کتاب فارسی خوانداری (2) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد (فراوانی مشاهده‌شده)

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
114	0	2	11	101	فراوانی	تصاویر 2
100%	0%	2%	6%	89%	درصد فراوانی	

جدول شماره (9) تطبیق تصاویر کتاب فارسی خوانداری (3) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد (فراوانی مشاهده‌شده)

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
114	0	2	21	91	فراوانی	تصاویر 3
100%	0%	2%	18%	80%	درصد فراوانی	

جدول شماره (10) تطبیق تصاویر کتاب فارسی (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد (فراوانی مشاهده‌شده)

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
114	0	2	15	97	فراوانی	تصاویر 1-2-3
100%	0%	2%	13%	85%	درصد فراوانی	

جدول شماره (11) تطبیق تصاویر کتاب فارسی (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد (فراوانی مورد انتظار)

جمع	تفکر ارزشیابی	تفکر واگرا	تفکر همگرا	حافظه شناختی	اعمال ذهنی گیلفورد	
114	0	2	15	97	فراوانی	تصاویر
100%	0%	2%	13%	85%	درصد فراوانی	

جدول شماره (12) مقایسه فراوانی مشاهده شده با فراوانی مورد انتظار اعمال ذهنی گیلفورد در تطبیق تصاویر کتاب فارسی - (خوانداری) پایه پنجم ابتدایی با استفاده از آزمون خی دو تک متغیری

مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری با خطای 0,01
10,302	2	11,34

جدول فوق نشان می‌دهد که با توجه به اینکه خی دو محاسبه شده، از مقدار خی دو جدول در سطح معناداری 0,01 کوچکتر است، با اطمینان 99 درصد می‌توان اظهار داشت که فراوانی‌های مشاهده شده به نحو معناداری از فراوانی‌های مورد انتظار در تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم تفاوت ندارد و از 114 تصویر مطرح شده در تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم ابتدایی، 97 تصویر یعنی 85 درصد در سطح حافظه شناختی بود است که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است. 15 تصویر یعنی 13 درصد در سطح تفکر همگرا بوده است. 2 تصویر یعنی 2 درصد در سطح تفکر واگرا بوده و تصویری در سطح تفکر ارزشیاب دیده نشده است. $p > 0.01$ در نتیجه در تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم به سطح حافظه شناختی - بیشتر توجه شده است.

5_ نتیجه گیری

1- میزان تطبیق محتوای کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟

نتایج حاصل از تحقیق بدین قرار است از 572 عبارت مطرح شده در محتوای کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم ابتدایی، 402 عبارت یعنی 75 درصد در سطح حافظه شناختی بود که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می‌دهد و 101 عبارت یعنی 19 درصد در سطح تفکر همگرا بود، 10 عبارت یعنی 2 درصد در سطح تفکر واگرا و 24 عبارت یعنی 4 درصد سطح تفکر ارزشیاب بوده است. این نتایج بیانگر این نکته است که تأکید بیش از حد کتاب فارسی (بخوانیم) به یادگیری‌هایی است که به کشف و یا دوباره کشف کردن یک سری حقایق و اصول کلی، تعاریف در متن بازشناسی، دانستن و آگاه شدن داشته و در جهت دادن اطلاعات اولیه پرداخته است. البته شکی نیست که کتاب‌های درسی نمی‌توانند از بیان چنین اطلاعات پایه و اولیه در سطح اعمال ذهنی شناختی به دور باشند، زیرا در هر فرآیند فکری باید حقایق و ایده‌های خاصی را که قبلاً فراگرفته (پیشینه یادگیری) مورد استفاده قرار دهند، اما تأکید بیش از حد به این سطح نخواهد توانست دانش‌آموزان را به سطوح بالای اعمال ذهنی رهنمون کند.

میزان تطبیق فعالیت‌های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟

نتایج حاصل از تحقیق بدین قرار است از 203 فعالیت مطرح شده در کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم ابتدایی، 85 فعالیت یعنی 42 درصد در سطح حافظه شناختی بوده است و 98 فعالیت یعنی 4 درصد در سطح تفکر همگرا بوده که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است، 20 فعالیت یعنی 10 درصد در سطح تفکر واگرا بوده و فعالیتی در سطح تفکر ارزشیاب دیده نشده است.

نتایج گویای آن است که به تفکر همگرا پیش از سطوح دیگر توجه شده است و بین سطوح تفکر همگرا و حافظه شناختی نسبت به سطوح دیگر تفاوت فراوانی کمتری وجود دارد.

3- میزان تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا، تفکر ارزشیاب چه قدر است؟

نتایج حاصل از تحقیق بدین قرار است از 114 تصویر مطرح شده در کتاب فارسی (بخوانیم) پایه پنجم ابتدایی، 97 تصویر، یعنی 85 درصد در سطح حافظه شناختی بوده است که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است، 15 تصویر یعنی 13 درصد در سطح تفکر همگرا و 2 تصویر یعنی 2 درصد در سطح تفکر واگرا بوده و تصویری در سطح تفکر ارزشیاب دیده نشده است. با توجه به نتایج حاصل می‌توان پی برد که کتاب فارسی بخوانیم پنجم با تصاویر فعلی آن از لحاظ پرورش تفکر خلاق و ایجاد زمینه‌های خلاقیت در دانش‌آموزان ضعیف و ناکارآمد است و بیشتر به حافظه شناختی توجه شده است و به سطوح دیگر کمتر توجه شده است.

4- میزان تطبیق تمرینات کتاب فارسی (بنویسیم) پایه پنجم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟

نتایج حاصل از تحقیق بدین قرار است از 170 تمرین مطرح شده در کتاب فارسی (بنویسیم) پایه پنجم ابتدایی 50 فعالیت یعنی 29 درصد در سطح حافظه شناختی بوده است، 51 تمرین یعنی 30 درصد در سطح تفکر همگرا بوده است و 67 فعالیت یعنی 40 درصد در سطح تفکر واگرا بوده است که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است، 2 فعالیت یعنی 1 درصد در سطح تفکر ارزشیاب بوده است. نتایج گویای آن است که به سطح تفکر واگرا بیشتر از سطوح دیگر توجه شده است.

5- میزان تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بنویسیم) پایه پنجم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چه قدر است؟

از 28 تصویر در کتاب فارسی (بنویسیم) پایه پنجم ابتدایی، 22 تصویر یعنی 79 درصد در سطح حافظه شناختی بوده است که بیشترین مقدار فراوانی را به خود اختصاص داده است، 4 تصویر یعنی 14 درصد در سطح تفکر همگرا بوده است، 2 تصویر یعنی 7 درصد در سطح تفکر واگرا بوده است و تصاویری در سطح تفکر ارزشیاب دیده نشده است. نتایج گویای آن است که به سطح حافظه شناختی بیشتر از سطوح دیگر توجه شده است.

6_ منابع

- حسینی، افضل السادات (1387)، خلاقیت چیست و چگونه می‌توان کلاس درس خلاق داشت؟ تهران، انتشارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
- حسینی، افضل السادات (1388)، ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن. مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- حسینی، افضل السادات و روح الامینی، جمیله السادات (1385)، سیر تحول برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی در ایران، تهران، انتشارات نورالثقلین.
- خورشیدی، عباس و میرکمالی، سید محمد (1387)، روش‌های پرورش خلاقیت در نظام دانشگاه تهران، آموزشی، تهران، انتشارات یسپرون.
- دلاور، علی (1387)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران، انتشارات رشد.
- راهنمای برنامه درسی زبان فارسی آموزش ابتدایی (1380) تهران، انتشارات مدرسه.
- راهنمای برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی و دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی مصوب سال 1378، تهران، انتشارات کتب درسی.
- زندی، بهمن (1378)، روش تدریس زبان فارسی در دوره ابتدایی، تهران، انتشارات سمت.
- شعبانی، حسن (1382)، روش تدریس پیشرفته، تهران، انتشارات سمت.
- کریمی، حسین (1387) بررسی تحلیل محتوای کتابهای شکوفه‌ی 1 و 2 و 3 ویژه نواآموزان دوره آمادگی استان کردستان، براساس عوامل خلاقیت گیلفورد، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- ملکی، حسن و همکاران (1380)، کتاب معلم (راهنمای تدریس) آموزش و پرورش در دوره ابتدایی، تهران، انتشارات کتاب های درسی ایران.
- ملکی، حسن (1387) کتاب درسی (طراحی و تألیف)، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی. -ملکی، حسن (1381)، برنامه درسی و پرورش تفکر، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- میرزاییگی، علی (1389)، برنامه ریزی درسی در طرح درس، انتشارات سیطرون.
- نوریان، محمد (1381)، بررسی ارتباط برخی عناصر برنامه درسی فارسی پایه‌های اول، دوم، سوم و چهارم ابتدایی سال 1380، پایان نامه دکترا دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران

Analysis of the content of Persian books in the second half of the elementary school (fifth grade)

Abstract

The main goal of the current research was to analyze the content of Persian books in the second half of the elementary school (fifth grade) based on Gilford's creativity factors. Based on the statistical society, the Persian book has been determined and the measurement tool is the content of two Persian books, i.e. reading and writing books (in the fifth grades) and the researcher-made form.

In order to analyze the content, the unit registration method has been used in the field, and the data has been described and analyzed using tables, frequency and percentage. The validity of the measurement tool through the formula in the fifth grade, 91.33% agreement and the reliability of the tool was accepted based on the time agreement coefficient method during three consecutive months. Analysis and interpretation of data based on spss using Pearson's correlation formula and descriptive statistics indicators software and frequency difference test formula was analyzed by relying on chi-square (chi-square) single variable formula.

The results of this research showed that:

Most of the content and images of Persian books (reading and writing) are at the level of cognitive memory, and less attention has been paid to the level of divergent thinking and value-finding. Meanwhile, based on the results obtained in the field of activities and exercises in the fifth grade level of convergent thinking, memory Cognitive and divergent thinking have a relatively good balance. In the fifth grade, more attention is paid to convergent thinking in reading activities, and more attention is paid to divergent level in writing exercises.

Key words: content analysis, Persian book, elementary level, Guilford's creativity factors, convergent thinking